

Załącznik do uchwały Nr XXI/245/13
Rady Gminy Skrzyszów
z dnia 29 stycznia 2013 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów na lata 2013 - 2016

1. <u>Wprowadzenie</u>	2
2. <u>Uwarunkowania prawne tworzenia programu opieki nad zabytkami</u>	3
3. <u>Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</u>	4
3.1 <u>Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami</u>	4
3.2 <u>Polityka w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach szczebla wojewódzkiego</u> ...	9
3.3 <u>Dokumenty szczebla powiatowego</u>	11
4. <u>Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</u>	11
4.1 <u>Dokumenty programowe gminy</u>	11
4.2 <u>Zarys historii przekształceń przestrzennych obszaru gminy</u>	16
4.3 <u>Charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy</u>	19
4.3.1. <u>Zabytki objęte wpisem do rejestru</u>	19
4.3.2. <u>Zabytki w gminnej ewidencji zabytków</u>	23
4.3.3. <u>Zabytki archeologiczne</u>	25
4.3.4. <u>Dziedzictwo niematerialne</u>	28
4.4 <u>Stan zasobów obiektów zabytkowych</u>	29
4.5 <u>Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy</u>	29
5. <u>Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń</u>	31
5.1 <u>Mocne strony</u>	31
5.2 <u>Słabe strony</u>	31
5.3 <u>Szanse</u>	31
5.4 <u>Zagrożenia</u>	31
6. <u>Założenia programowe</u>	32
6.1 <u>Priorytety programu opieki</u>	32
6.2 <u>Kierunki działań</u>	32
6.3 <u>Zadania</u>	33
7. <u>Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami</u>	34
8. <u>Zasady oceny realizacji programu</u>	34
9. <u>Źródła finansowania</u>	35
10. <u>Bibliografia</u>	40

1. Wprowadzenie

Obowiązek sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.). Uwarunkowania prawne tworzenia tego dokumentu omówione zostały w Rozdz. 2.

Celem opracowania jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w granicach administracyjnych gminy Skrzyszów.

Dokument ten nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz określa uwarunkowania i formułuje politykę w zakresie działań związanych z inicjowaniem, wspieraniem oraz

koordynowaniem prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego gminy.

Podstawą dla formułowania polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest rozpoznanie zasobów dziedzictwa materialnego (tu bazą jest gminna ewidencja zabytków) oraz niematerialnego. Dla gminy Skrzyszów w 2012 r. ustalono w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków listę obiektów przyjętych do gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Skrzyszów położona jest w województwie małopolskim, w powiecie tarnowskim w odległości 6 km od Tarnowa. Od zachodu graniczy z gminą Tarnów, Miastem Tarnów od zachodu i północy, od wschodu z gminami Czarna i Pilzno, od południa z gminami Tychów i Ryglice. Obszar gminy zajmuje powierzchnię 86,78 km² i położony jest nad potokiem Wątok, na pograniczu 2 mezoregionów: Płaskowyżu Tarnowskiego i Pogórza Ciężkowickiego. Płaskowyż Tarnowski należy do makroregionu Kotliny Sandomierskiej, podprovincji Podkarpacie Północne, natomiast Pogórze Ciężkowickie do makroregionu Pogórza Środkowobeskidzkiego i podprovincji Zewnętrzne Karpaty Zachodnie.¹

Gminę tworzy pięć sołectw: Skrzyszów, Szywnałd, Pogórska Wola, Łękawica i Ładna. Główne powiązanie komunikacyjne stanowi droga krajowa nr 4.

2. Uwarunkowania prawne tworzenia programu opieki nad zabytkami

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy, zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z póź. zm.) do zadań własnych gminy.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z póź. zm.) nakłada na lokalne organy samorządowe obowiązki:

- uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
- sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Wymieniona wyżej ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami w sposób następujący:

- ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym powodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za

¹ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2012.

- granicę, kontrole stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska,
- opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami należy do ustawowych instrumentów samorządu, określonych w art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z póź. zm.), w której określone zostały cele sporządzania programu opieki nad zabytkami oraz tryb jego sporządzania.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy, wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat, gminny program opieki nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 87 ust. 2 następujące cele programu opieki nad zabytkami:

- włączenie problemu ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (w przypadku gminy Skrzyszów - WUOZ w Krakowie delegatura w Tarnowie).

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategia rozwoju kraju 2007 - 2015² podejmuje problematykę zasobów dziedzictwa kulturowego, zarówno w uwarunkowaniach i przesłankach rozwoju kraju, jak i w celach i priorytetach. W dokumencie tym podkreślony został fakt posiadania przez Polskę bogatych zasobów dziedzictwa kulturowego, które są jednym z elementów wpływających na korzystny wizerunek kraju w Europie i na świecie oraz atutem w procesie definiowania miejsca i pozycji Polski w Unii Europejskiej. Stwierdzono w nim również, że walory naszych zabytków znacznie podnoszą atrakcyjność turystyczną kraju. Wśród określonych w Priorytecie 2 – poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej – kierunków działań w zakresie infrastruktury kultury, turystyki i sportu przewiduje się rozwijanie działań nakierowanych na ochronę i rewitalizację materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez renowację, konserwację, adaptacje obiektów zabytkowych dla celów kulturalnych i turystycznych, a także wdrożenie systemu monitoringu i zabezpieczeń tych obiektów. Działania te mają dotyczyć również obiektów kultu religijnego. Bezpośrednia dostępność do obiektów kultury powinna iść w parze z tworzeniem przestrzeni wirtualnego dostępu do polskich zasobów kulturowych, co będzie możliwe dzięki propagowaniu w sieci internetowej informacji o ofertach turystycznych i edukacji kulturowej.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030³ stanowiąca najważniejszy krajowy dokument strategiczny dotyczący zagospodarowania przestrzennego określa m.in. politykę w zakresie dziedzictwa kulturowego. W dokumencie tym określone zostały następujące cele polityki przestrzennej oraz zalecane działania odnoszące się do dziedzictwa kulturowego Polski:

- rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji,
- zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska,
- zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego przy aktywnym udziale społeczności lokalnych,
- rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych i związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych,
- ochrona i wykorzystanie dla celów rozwojowych potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego warunkiem rozwoju obszarów wiejskich oraz zyskaniu dodatkowych źródeł dochodu poza rolnictwem
- osiągnięcie specjalizacji dzięki wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego, zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, szansą dla rozwoju wielu obszarów wiejskich,
- poprawa stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochrona dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych,

² *Strategia rozwoju kraju 2007 – 2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa listopad 2006.

³ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

poprawa transportu publicznego, itp. powinny zapewniać kompleksowe lokalne programy rewitalizacji,

- określenie w oparciu o jednolitą metodologię równorzędnych wartości przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury materialnej w celu stworzenia warunków do prowadzenia aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do tych zasobów, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony na podstawie list obiektów i obszarów oraz prowadzenia monitoringu zachowania zasobów.

Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013⁴ formułuje jako cel strategiczny zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, w ramach którego jednym z celów szczegółowych określa zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Instrumentami realizacji strategii mają być m.in. Narodowe Programy Kultury, wśród których znajduje się Narodowy Program Kultury - „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Celem tego programu jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- zabezpieczanie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytetem I działania Narodowego programu kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe. Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja zadań ma pozwolić na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Priorytetem II jest edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Działania realizowane w ramach tego priorytetu to rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie tożsamości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

W **Uzupełnieniu narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020**⁵ przewidziano wśród instrumentów wdrożenia m. in. programy operacyjne. Należą do nich m.in.: „Dziedzictwo kulturowe” - realizowany w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem pierwszego priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków

⁴ *Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013*, Ministerstwo Kultury.

⁵ *Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005.

w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenia zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego. Priorytet drugi koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych.

- „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury” – głównym celem programu jest podnoszenie kompetencji kulturalnych społeczeństwa, przygotowanie dzieci i młodzieży do aktywnego uczestnictwa w kulturze, tworzenie warunków do rozwijania aktywności twórczej, wzbogacenie oferty kulturalnej kierowanej do szerokiego grona odbiorców, zachowanie tradycji i przekazu ludowego dziedzictwa kulturowego, a także podnoszenie kwalifikacji i doskonalenie zawodowe osób działających w sferze upowszechniania kultury. Dla realizacji celu przewidziane zostały m.in. zadania z zakresu ochrony i rozwoju specyficznych dla regionów inicjatyw kulturalnych, szczególnie z zakresu kultury ludowej.
- „Obserwatorium kultury” – celem programu jest stworzenie platformy wymiany poglądów i wiedzy oraz dyskusji na temat problemów i uwarunkowań rozwoju kultury. Dla realizacji celu przewidziane zostały m.in. zadania z zakresu realizacji prac badawczych i dokumentacyjnych oraz analiz dotyczących uczestnictwa w kulturze, ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz tradycji regionalnych, rynku pracy w kulturze, finansowania kultury, zarządzania kulturą, systemów informacji o kulturze, statystyki kultury.
- „Promesa Ministra Kultury” – celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.
- „Rozwój inicjatyw lokalnych” – celem programu jest wyrównywanie różnic w dostępie do kultury, pobudzanie inicjatyw lokalnych oraz stwarzanie na poziomie lokalnym warunków do rozwoju twórczości.

W tezach do **Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami** wyznaczone zostały następujące cele działań:

- 1) W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych.
 - Objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
 - Pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń.
 - Ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.

- Ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami.
 - Udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
- 2) W zakresie działań o charakterze systemowym:
- Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochroną przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzenia pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).
 - Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.
- 3) W zakresie systemu finansowania:
- Stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej
- 4) W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:
- Tworzenie systemu i stale aktualizowanych elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
 - Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
 - Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.
- 5) W zakresie kształcenia i edukacji:
- Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
 - Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.
- 6) W zakresie współpracy międzynarodowej:

- Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
- Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

3.2 Polityka w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach szczebla wojewódzkiego

Strategia rozwoju województwa małopolskiego na lata 2011 – 2020⁶ wskazuje, że unikalny charakter zasobów kultury oraz bogactwo krajobrazu kulturowego i przyrodniczego wymagają zmiany sposobu myślenia o kulturze i dziedzictwie regionalnym – w kontekście strategii gospodarczego rozwoju regionu. Nowe postrzeganie tych potencjałów powinno prowadzić do przypisania im roli ważnych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego, kreujących znaczną część regionalnego PKB w sferze usług i produkcji oraz generujących dodatkowe zatrudnienie. Dziedzictwo regionalne odnoszone do wyjątkowego potencjału kultury, historii i tożsamości regionalnej, ale również walorów przyrodniczych – powinno być traktowane jako podstawowy element regionalnej szansy, warunkujący rozwój działalności opartej na przemysłach czasu wolnego.

We wskazanym w strategii obszarze Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego wyznaczony został cel strategiczny: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*. Wśród kierunków polityki rozwoju wskazanych dla tego celu strategicznego znajduje się Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej. Strategia postępowania dla tego kierunku oparta ma być na przejściu od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, która umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Małopolski. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyczności, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla sektora przemysłów czasu wolnego.

Działania wskazane do podjęcia w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu to:

- 1) kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego,
- 2) poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji,

⁶ *Strategia rozwoju województwa małopolskiego na lata 2011 – 2020*, uchwała Nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r.

- 3) ochrona i kształtowanie zabudowy historycznej miast i miasteczek,
- 4) ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych,
- 5) powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia,
- 6) kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych,
- 7) zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnie zachowania,
- 8) utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej,
- 9) funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego,
- 10) badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego,
- 11) poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami,
- 12) wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy,
- 13) zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu,
- 14) stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym,
- 15) zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010 – 2013⁷ stawia dwa cele strategiczne: Ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej oraz Zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową. W ramach pierwszego celu strategicznego wyznaczone zostały dwa priorytety: *Historyczna ciągłość dziedzictwa kulturowego* oraz *Tożsamość regionalna i lokalna oraz bogactwo wielokulturowe*. W ramach drugiego celu strategicznego wyznaczone zostały trzy priorytety: *Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym*, *Funkcjonalne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym* oraz *Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego – przemysły kultury i czasu wolnego*. Dla realizacji wymienionych priorytetów określone zostały następujące kierunki działań:

- Zachowanie autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego,
- Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu,
- Szerzenie świadomości autentycznych wartości kulturowych,
- Harmonijne łączenie walorów zabytków z ich współczesnymi funkcjami,
- Systemowa promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego,
- Ochrona tradycji oraz produktów regionalnych i lokalnych,
- Integracja regionalna na podstawie idei sieci obszarów, miast i instytucji,
- Rozwój przemysłów czasu wolnego opartych na miejscowych tradycjach i autentyzmie lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- Edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego (wczoraj – dziś – jutro),
- Budowanie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym,

⁷ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010 – 2013*, uchwała Nr LIV/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 r.

- Rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego,
- Stworzenie ponadlokalnej struktury koordynującej współpracę w obszarze dziedzictwa kulturowego,
- Kompleksowość opieki nad regionalnym dziedzictwem.

3.3 Dokumenty szczebla powiatowego

W **Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Tarnowskiego na lata 2011-2020**⁸, wśród głównych celów znajduje się jeden związany z dziedzictwem kulturowym: *dbałość o spójność, atrakcyjność i dostępność oferty kulturalnej*. Strategia wśród mocnych stron wskazuje unikatowe i dobrze zachowane obiekty, wśród których za najcenniejsze wskazuje się drewniane kościoły oraz cmentarze z I wojny światowej.

Zabytki te powinny stać się bazą dla promocji powiatu, stwarzać możliwości do poznania i odkrycia ich. Dlatego też niezwykle ważne jest:

- podejmowanie działań wspierających organizację przedsięwzięć o charakterze kulturalnym i rozrywkowym,
- zwiększanie poziomu koordynacji pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami mającymi miejsce na terenie powiatu.

Działania te mają na celu zwiększenie skuteczności i ulepszenie promocji Ziemi Tarnowskiej w skali subregionalnej oraz ponadlokalnej.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Dokumenty programowe gminy

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Skrzyszów na lata 2007-2013⁹ wśród wskazanych kierunków rozwoju wyróżnia: *rozwój turystyki, agroturystyki oraz promocja gminy*, dla którego wyznaczono cel strategiczny: *Zachowanie dóbr kulturalnych gminy i odnowa wsi*. Cele operacyjne to:

- Renowacja i odnowa zabytków zlokalizowanych na terenie gminy.
- Zabezpieczenie zabytkowego kościoła w Skrzyszowie – kurtyna wodna, konserwacja, odciążenie ruchu poprzez wybudowanie drogi dla ciężkich samochodów.
- Zachowanie ciągłości kulturowej poprzez pielęgnowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego: tradycji, obrzędów, lokalnego folkloru.
- Odnowa centrów wsi: wykonanie parkingów, placów zabaw, chodników zakup ławek, urządzenie zieleni.
- Zachowanie lokalnego rzemiosła, sztuki.
- Stworzenie Zespołu Folklorystycznego na terenie gminy.

⁸ *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Tarnowskiego na lata 2011-2020*, uchwała Nr XIII.84.2011 Rady Powiatu Tarnowskiego z dnia 15 listopada 2011 r.

⁹ *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Skrzyszów na lata 2007 - 2013*, uchwała Nr VI/46/07 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 25 czerwca 2007 r.

- Utworzenie Muzeum Księdza Siemińskiego w Szynwałdzie.
- Ogrodzenie pomnika rozstrzelanych w czasie II wojny światowej w Pogórskiej Woli i uregulowanie drogi dojazdowej.

Władzom gminy szczególnie zależy na zabezpieczeniu i konserwacji zabytkowego kościoła w Skrzyszowie – wyposażenie go w kurtynę wodną, odciążenie ruchu, zwłaszcza samochodów ciężkich w pobliżu zabytku poprzez skierowanie go na drogę alternatywną, a także ogrodzenie pomnika rozstrzelanych w czasie II wojny światowej w Pogórskiej Woli.

Młodzież powinna czerpać z bogactwa tradycji, obrzędowości lokalnej, sztuki rzemieślniczej i kulinarnej, pielęgnować w sobie miłość do muzyki ludowej i okolicznej przyrody. Od ich zaangażowania i hierarchii wartości zależy przetrwanie kultury i historii obszaru. Mając to na uwadze Gmina postanowiła utworzyć Zespół Folklorystyczny oraz Muzeum Księdza Siemińskiego w Szynwałdzie – człowieka, który wniósł duży wkład w zachowanie miejscowej kultury. Pielęgnowanie lokalnego folkloru ma integrować społeczność Gminy i pozwalać na zachowanie własnej tożsamości.

Sposobem na rozpowszechnienie wartości kulturalnych jest zachowanie lokalnego rzemiosła, sztuki. Nie należy zapominać o odnowie centrów wsi. Należy zadbać o walory estetyczne i zagospodarowanie przestrzeni wsi: wykonanie parkingów, placów zabaw, chodników, zakup małej architektury, urządzenie małej zieleni. Wszystko to wpłynąć ma na poprawę jakości życia.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.¹⁰

W studium do wartościowych elementów środowiska kulturowego gminy, zaliczono zabytki ujęte w ewidencji, do których należą: chałupy, domy, stodoły, kapliczki, kaplice cmentarne, budynki użyteczności publicznej. Przeprowadzona w 2010 roku na potrzeby Studium inwentaryzacja obiektów zabytkowych wykazała zasadnicze zmiany w odniesieniu do istniejącej wcześniej ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W toku prac inwentaryzacyjnych stwierdzono, że wiele obiektów zostało wyburzonych, a spośród zachowanych aż 8 zostało gruntownie przebudowanych, w wyniku czego utraciły one swój pierwotny charakter. Wśród obiektów, które uległy wyburzeniu, największe straty nastąpiły w zasobie budynków gospodarczych, domach i chałupach. Udział budynków inwentarskich, stajni i stodół w zasobie obiektów zabytkowych gminy zmniejszył się o połowę w odniesieniu do wcześniejszych zestawień.

Gmina Skrzyszów należy do gmin niewyróżniających się pod względem archeologicznym. Wynika to z małej atrakcyjności osadniczej tego terenu w przeszłości, związanej z występowaniem słabych gleb, szczególnie w części północnej. W studium wskazano, że na obszarze gminy znajduje się 75 stanowisk archeologicznych. Największą ich liczbę odnotowano w miejscowości Szynwałd.

Jako najbardziej interesujące stanowiska, które wymagają badań weryfikacyjnych i sondażowych w Studium wskazane zostały:

¹⁰ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skrzyszów*, uchwała Nr IX/93/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 16 września 2011 r.

- nr 5 we wsi Szywałd – stanowisko o dużym znaczeniu – z 3 punktami osadniczymi, ślad osadnictwa z epoki kamienia, osada z XI – XIII w. wczesnego średniowiecza, osada z późnego średniowiecza,
- nr 3 we wsi Łękawica – stanowisko o średnim znaczeniu – z dwoma osadami, jedna z wczesnego średniowiecza i druga nowożytna,
- nr 1 we wsi Skrzyszów – stanowisko o średnim znaczeniu – ślad osadnictwa z epoki neolitu.

Pozostałe stanowiska zakwalifikowano jako stanowiska o małym znaczeniu.

Dla zachowania i ochrony dóbr kultury oraz kształtowania środowiska kulturowego ustalone zostały w Studium następujące zasady:

- zachowanie wartości zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy,
- opracowanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stosownie do art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- wyznaczenie strefy ochrony widokowej dla zabytkowego Kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława w Skrzyszowie, wpisanego do rejestru zabytków nr A-127. W obrębie strefy proponuje się dopuszczenie budowy obiektów o rozdrobionej bryle, w tym o szerokości elewacji do 15 m oraz wysokości – do 12 m,
- ustalenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego działań ochronnych dla obiektów ujętych w ewidencji WKZ,
- zachowanie cmentarzy stanowiących pomniki historii i kultury, decydujących o lokalnej tożsamości,
- ochrona stanowisk archeologicznych przed wprowadzeniem na nie zagospodarowania, które mogłoby spowodować degradację ich wartości naukowej i kulturowej,
- objęcie ochroną miejsc pamięci narodowej „pomników pamięci” w Pogórskiej Woli i w lesie Kruk oraz kapliczek o cechach zabytkowych wskazanych na Rysunku Studium,
- ochronę zespołów i obiektów zabytkowych w poszczególnych miejscowościach, a także zieleni, cieków wodnych i ukształtowania terenu,
- wyeksponowanie i promowanie występujących na obszarze gminy najcenniejszych obiektów architektury,
- utrzymywanie lub wspomaganie utrzymywania w należyтым stanie technicznym zabytkowych obiektów poprzez prowadzenie bieżących prac wg. tradycyjnej technologii,
- poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze i ewidencji zabytków metodami konserwatorskimi,
- remontowanie i utrzymanie przydrożnych krzyży, figur i kapliczek i innych obiektów małej architektury sakralnej, posiadających nierzadko starą metrykę, walory etnograficzne i krajobrazowe,
- określenie możliwości wykorzystania zachowanych obiektów zabytkowych, celem zahamowania procesu degradacji i zniszczenia oraz wskazanie możliwości alternatywnego ich wykorzystania, starając się utrzymać je w otaczającym otoczeniu w stanie „In situ”,
- wykorzystanie obiektów zabytkowych do promocji gminy m.in. poprzez organizację skansenu,
- wykluczenie działań powodujących degradację otoczenia zabytków,

- ochrona przed przekształceniami układów wsi, poprzez utrzymanie zasadniczych elementów rozplanowania, przy jednoczesnym dopuszczeniu ich rozwoju na zasadzie kontynuacji i uzupełnienia istniejących układów,
- wyznaczanie nowych terenów pod zabudowę w sposób kontynuujący i utrwalający ukształtowane historyczne układy przestrzenne,
- kreowanie nowych wartości z uwzględnieniem zasadniczych cech architektury stylowego budownictwa regionalnego (bryła, proporcje, kształt dachu, detal architektoniczny) przy realizacji nowej zabudowy,
- przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego poprzez ochronę zabytków „In situ”, ochronę widokową, zapobieganie kolizyjnemu zainwestowaniu i wymianie zabudowy historycznej na nową o obcych formach,
- zachowanie istniejących osi widokowych na obiekty zabytkowe oraz wykluczenie przesłaniania ich nową zabudową i tworzenia nowych dominant,
- zachowanie terenów leśnych i terenów otwartych o wybitnych walorach krajobrazowych tj. elementów krajobrazu kulturowego – poprzez wykluczenie lokalizacji nowej zabudowy poza istniejącymi i proponowanymi terenami zespołów osadniczych,
- objęcie proponowaną formą ochrony krajobrazu kulturowego - Strefą Ochrony Konserwatorskiej (wg JARK-WAK) Skrzyszowa, Szynwałdu oraz części wsi Łękawica i Pogórska Wola oraz przyjęcie działań ochronnych kontynuacji lub integracji.

Działania w zakresie ochrony środowiska kulturowego powinny być prowadzone w sposób dostosowany do typu, charakteru, walorów i znaczenia przedmiotu ochrony. W przypadku obiektów o najwyższych walorach zabytkowych, niezbędne jest utrzymanie stanu istniejącego, konserwacja, rewaloryzacja oraz podporządkowanie wszelkich form zagospodarowania potrzebie ochrony zabytku, w tym także ochrony widoku na zabytek. Odnośnie zespołów osadniczych i kompozycji krajobrazowych posiadających walory kulturowe, należy dążyć do utrzymania wartościowych, tradycyjnych cech układu, zaś przy nowych działaniach inwestycyjnych, kierować się zasadą dopełnienia lub podporządkowania istniejącej kompozycji. W obszarach szczególnie cennych pod względem krajobrazowym, sposób zagospodarowania terenów powinien być zgodny z zasadą utrzymania stanu zachowania wartościowych elementów przyrodniczych i krajobrazowych, w razie potrzeby powinien być uczytelnieniem ich ekspozycji.

Ochrona poszczególnych obiektów zabytkowych o znaczeniu lokalnym powinna zmierzać do zachowania ich w dobrym stanie technicznym bez wprowadzania zmian zacierających walory zabytkowe.

Stanowiska archeologiczne należy objąć ochroną przed zniszczeniem. Realizację tej inwestycji powinno się traktować jako rozwiązanie warunkowe, możliwe do zastosowania wyłącznie w przypadku dokonania uzgodnień i spełnienia wymagań konserwatorskich.

Działania inwestycyjne dotyczące wszystkich ww. obszarów i obiektów posiadających walory kulturowe, powinny być uzgadniane z Służbą Ochrony Zabytków, a w uzasadnionych przypadkach także z Służbami Ochrony Środowiska

Dane dotyczące ilości i rodzaju zasobów kulturowych wskazanych w Studium są już częściowo nieaktualne.

Plan zagospodarowania przestrzennego gminy

Gmina Skrzyszów objęta jest jednym planem zagospodarowania przestrzennego. Został on przyjęty uchwałą Nr XX/195/05 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 22 marca 2005 r. w sprawie

miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Skrzyszów, a następnie zmieniony uchwałą Nr IX/94/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 16 września 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Skrzyszów. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zostały zapisane w §3 ust. 3: *w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się następujące ogólne zasady:*

- 1) *W terenach oznaczonych na rysunkach planu symbolami: MN, MN.PG, TL, TL.PG, U, US, UKs, RM, RM.PG, 1.RM.ZZ, RMZ, RMZ.PG:*
 - a) *zachować dbałość o utrzymanie form regionalnych, w tym: charakterystycznych podziałów, propozycji, gabarytów oraz układów kompozycyjnych poszukując dobrych wzorów w obiektach ujętych w ewidencji zabytków oraz innych materiałach historycznych;*
 - b) *zachować dbałość o utrzymanie charakterystycznego dla regionu detalu architektonicznego, w tym: zwieńczenie otworów okiennych i drzwiowych, ozdobne wykończenia narożników, itp., poszukując dobrych wzorów w obiektach ujętych w ewidencji zabytków oraz innych materiałach historycznych.*
- 2) *W terenach oznaczonych na rysunkach planu symbolami: MN, MN.PG, TL, TL.PG, U, US, UKs, RM, RM.PG, RMZ, RMZ.PG, PG.RMZ, ZR, ZR.ZZ realizacja ogrodzeń z materiałów pochodzenia naturalnego (drewno, miejscowy kamień, kuty metal, itp.).*
- 3) *Działania inwestycyjne, w tym prace ziemne, w granicach stanowisk archeologicznych realizować zgodnie z obowiązującymi przepisami szczególnymi w zakresie ochrony dóbr kultury.*
- 4) *W terenach oznaczonych na rysunkach planu symbolami: MN, MN.PG, TL, TL.PG, U, US, UKs, RU, RM, RM.PG, 1.RM.ZZ, RMZ, RMZ.PG, PG.RMZ, P, P.PG:*
 - a) *z uwagi na położenie w proponowanej strefie ochrony konserwatorskiej (SOK) w granicach administracyjnych miejscowości: Skrzyszów, Łękawica, Pogórska Wola, Szywałd zachować dbałość o kontynuację miejscowych form architektonicznych, a w przypadku obiektów wpisanych do ewidencji zabytków zakaz remontu, przebudowy, odbudowy, rozbudowy i nadbudowy mogące zmienić proporcję i tradycyjną formę obiektów. Dopuszcza się remont, przebudowę, odbudowę, rozbudowę i nadbudowę zgodnie z przepisami szczególnymi z zakresu ochrony zabytków;*
 - b) *z uwagi na położenie w proponowanej strefie ingerencji konserwatorskiej (SIK) w granicach administracyjnych miejscowości Ładna działalność inwestycyjną, w przypadku obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, realizować zgodnie z przepisami szczególnymi z zakresu ochrony zabytków.*
- 5) *W przypadku wszelkich działań inwestycyjnych związanych z obiektami ujętymi w ewidencji zabytków:*
 - a) *zachować sposób zagospodarowania działki pod względem funkcjonalnym i kompozycyjnym utrzymując usytuowanie budynku mieszkalnego i gospodarczego względem siebie jak i względem drogi (jeśli obiekt w pierzei) lub usytuowanie w naturalnym krajobrazie (jeśli obiekt w zabudowie rozproszonej);*
 - b) *zachować tradycyjną formę obiektów poprzez remonty bądź przebudowę istniejącej zabudowy jako odtworzenie formy w oparciu o inwentaryzację z zastosowaniem tradycyjnych materiałów budowlanych i wykończeniowych oraz detalu architektonicznego.*

Plany odnowy Miejscowości gminy Skrzyszów¹¹

W latach 2008 – 2011 dla miejscowości Ładna, Łękawica, Pogórska Wola, Skrzyszów i Szynwałd zostały sporządzone plany odnowy miejscowości. Jako miejsca atrakcyjne, wskazane zostały w tych dokumentach: w miejscowości Łękawica - kościół parafialny p.w. św. Mikołaja z XIV wieku, dwór z 1930 r. i zabudowania podworskie; w miejscowości Szynwałd - kościół parafialny wybudowany w stylu neogotyckim w latach 1910 – 1920, klasztor i kaplica Sióstr Służebniczek NMP oraz cmentarz parafialny założony w II połowie XIX w. W miejscowości Pogórska Wola jako wartościowe pod względem architektonicznym wyróżnione zostały: kościół parafialny p.w. św. Józefa, resztki dawnego dworu, dzwonnica będąca pozostałością po dawnej lokalizacji kościoła parafialnego oraz cmentarz z okresu I Wojny Światowej. W Skrzyszowie jako ważne miejsca zabytkowe wskazane zostały: drewniany kościół parafialny p.w. św. Stanisława z 1517 roku oraz dwór z początku XIX wieku wybudowany w miejsce wcześniejszego - z XVII w. W Ładnej jako zasługujący na uwagę wskazany został kościół zbudowany w latach 1980 – 1992.

Analizy SWOT przeprowadzone na potrzeby planów odnowy wykazują wśród silnych stron przede wszystkim bliskość miasta Tarnów, czyste powietrze, atrakcyjne położenie geograficzne i gospodarcze, dobre warunki klimatyczne i glebowe do rozwoju rolnictwa, miejsce rekreacji i wypoczynku na łonie natury oraz możliwość wykorzystania zasobów wód geotermalnych. Plany odnowy miejscowości Gminy Skrzyszów, wśród zakładanych zadań inwestycyjnych nie przewidują działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

4.2 Zarys historii przekształceń przestrzennych obszaru gminy

Najstarsze ślady działalności człowieka na ziemi tarnowskiej pochodzą z okresu późnego paleolitu (ok. 11 tys. lat p.n.e.). Liczne znaleziska świadczą o istnieniu w tych okolicach w okresie neolitu (ok. 2 – 3 tys. lat p.n.e.) większego skupiska ludzi. Dalszy rozwój cywilizacyjny nastąpił w epoce brązu (1 000 – 500 lat p.n.e.) oraz w okresie rzymskim. Miejscowości wchodzące w skład Gminy Skrzyszów, podobnie jak i inne z tego regionu, w okresie IX – X wieku prawdopodobnie należały do plemiennego państwa Wiślan, podbitego w drugiej połowie IX w. przez państwo wielkomorawskie. Pod koniec X wieku, podobnie jak cała Małopolska, dostały się w posiadanie Piastów. W okresie wczesnośredniowiecznym, zapewne do końca XIII wieku, miejscowości te wchodziły w skład zorganizowanej z czasem kasztelani wojnickiej, która

¹¹ *Plan Odnowy Miejscowości Ładna Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr V/47/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 marca 2011 r.; *Plan Odnowy Miejscowości Łękawica Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr IV/37/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 lutego 2011 r.; *Plan Odnowy Miejscowości Pogórska Wola Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr VI/61/11 z dnia 30 maja 2011 r.; *Plan Odnowy Miejscowości Skrzyszów Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr III/17/10 z dnia 30 grudnia 2010 r.; *Plan Odnowy Miejscowości Szynwałd Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr III/18/10 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 grudnia 2010 r. r.

zajmowała południowo – wschodnią część dzielnicy krakowskiej, przekształconej w ziemię krakowska na początku XIV w.

Najstarsze zapiski dotyczące Skrzyszowa pochodzą z początku XIV w - biskup krakowski uwolnił miejscowość od dziesięcin w roku 1327. W roku 1331 król Władysław Łokietek nadał prawo do Skrzyszowa kasztelanowi krakowskiemu Spycymirovi herbu Lelewita. Dwa lata później powiększył on miejscowość aż o sto łanów flamandzkich, lokując w pobliskim lesie nową wieś o tej samej nazwie. Jej lokalizację powierzył Konradowi, wójtowi z Lipnika. Nazwa miejscowości Skrzyszów najprawdopodobniej pochodzi od imienia Krzysz – osoby, do której niegdyś należała wieś.

W tym okresie za Skrzyszowem powstał Szynwałd (dawniej Mnych). W 1344 roku Kazimierz Wielki nadał wieś Spycymirovi oraz na jego prośbę, zatwierdził dawne przywileje książąt - Bolesława Wstydlwego, Leszka Czarnego i Władysława Łokietka odnośnie posiadłości kasztelana krakowskiego. W okolicy istniała już wcześniej Łękawica, która była własnością rycerską. W przywileju król utwierdzał Spycymira we władaniu wszystkimi dobrami, dzięki temu Łękawica, Skrzyszów i Szynwałd obok posiadanego przez niego miasta Tarnowa z zamkiem i wsiami: Klikową, Podgrodzem i Tarnowcem, stanowiły podstawowe zręby dla szybko rozrastającego się dominium tarnowskiego.¹²

W latach 1350 - 1351 w Łękawicy utworzono parafię, w której powstał kościół p.w. św. Mikołaja. Na ten okres przypada również rozwój kolonizacji na prawie niemieckim (czynszowym). Zasadzca dzielił otrzymaną od pana ziemię między osadników, którzy otrzymywali zazwyczaj nadziały po łanie ziemi lub mniejsze. Zasadzca otrzymywał od dziedzica również kilka wolnych od czynszu łanów. Przenoszenie osad z prawa polskiego na czynszowe powodowało zanik mniejszych osad i zacierало dawny obraz osadnictwa. Pojawiła się trójpolówka, która miała na celu zwiększenie uprawy roli, a także wspólne pastwisko gromadzkie, czyli skotnica. Z czasem stanowiła ona już fragment nawsia, centralnej części wsi. Takie działania prowadziły często do tworzenia się nowych i przekształcania starych ośrodków wiejskich, a także zajmowania nowych obszarów pod uprawę roli poprzez wycinanie lasów.

We wsiach podtarnowskich oprócz rolnictwa, ważną rolę odgrywała też hodowla zwierząt i eksploatacja lasów. Stosunkowo wcześniej powstała na tym obszarze i rozwinęła się gospodarka folwarczna. Jej intensywny rozwój związany był ze zbytem polskiego zboża na zachodzie Europy i z uzyskaniem przez Polskę w 1466 r. dostępu do morza. Gospodarka folwarczna przynosiła większe zyski niż czynsze chłopskie. Oprócz podstawowych czterech zbóż jak żyto, pszenica, jęczmień i owies, uprawiano również tatarkę, proso, groch, len, konopie. Uprawa lnu i konopi była związana z intensywnie rozwijającym się ośrodkami produkcji płótna w Cieżkowicach i w Tarnowie w XVI w. Okolice Tarnowa, tak jak i cała Polska, przeżywały w tym okresie „złoty wiek”. Rozwój gospodarki folwarcznej powodował jednak ubożenie ludności wiejskiej oraz kurczenie się jej gospodarstw. W Szynwałdzie folwark istniał już w XV w.

Na początku XIV wieku powstała Pogórska Wola. Wojewoda krakowski Jan z Tarnowa w roku 1416, wyjednał u biskupa Wojciecha Jastrzębca wydanie aktu odnośnie centralizacji dóbr tarnowskich. Parafie - Lisia Góra, Łękawica, Poręba, Skrzyszów i Szynwałd zostały wyłączone spod władzy archidiakonów krakowskich i poddane prawu wizytacji przez prepozytorów tarnowskich. Dzięki temu powstał nowy okręg administracyjny diecezji, mający na celu podporządkowanie mieszkańców dziedzicom Tarnowa również pod względem kościelnym. Z fundacji Jana Tarnowskiego hetmana wielkiego koronnego, w roku 1517 wybudowano

¹² A. Niedojadło, G. Kubacki, *Dzieje Gminy Skrzyszów i okolice w zarysie*, Skrzyszów – Tuchów 2009, s. 23.

w Skrzyszowie kościół. Z roku 1530 pochodzą zapiski o osadzie Baryczka, która prawdopodobnie później została wchłonięta przez Szynwałd.

Okolice Skrzyszowa miały dogodne położenie przy ważnych szlakach handlowych, co wyraźnie wpływało na rozwój gospodarczy. Droga z zachodu na wschód wyraźnie zaczęła nabierać znaczenia w XV wieku, a od XVI do XVIII wieku stała się główną arterią handlową. Wynikało to z faktu, iż ekspansja polityczna i interesy gospodarcze Hrabstwa Tarnowskiego były ściśle związane z Rusią. Szlak ten później nazywany był „drogą śląską”.

Dla wsi podtarnowskich XVII - XVIII wiek to okres kryzysu i upadku gospodarczego. Do takiego stanu przyczyniły się nie tylko zarazy, głód i wojny, ale sytuacja ekonomiczna. Wiele szkód spowodowały wojska piesze w czasie potopu szwedzkiego. Kolejne straty spowodowały stacjonujące na wschód od Tarnowa wojska kwarciarne oraz najazd Rakoczego, który pozostawił zgliszcza i ruiny. W 1715 r. pod Tarnowem doszło do walk konfederatów tarnogrodzkich z wojskami saskimi, po czym Skrzyszów splądrowano i większą część wsi spalono. W 1772 roku ogłoszono uniwersał rozbiorowy, który stwierdzał iż mieszkańcy dóbr tarnowskich stali się poddani Austrii. Rok później Hrabstwo Tarnowskie stało się częścią „Królestwa Galicji i Lodomerii”. W XVIII wieku ludność przystąpiła do odbudowy zniszczeń. Zauważa się postęp w sposobie budowania i urządzania zabudowań dworskich. W latach 1725 – 1759 wybudowano w Skrzyszowie nowy dworek w miejscu leśniczówki. Zabudowania gospodarcze powstawały jedynie w miarę potrzeb i posiadanych środków. Najczęściej przy dworach, budynkach urzędników i obiektach folwarcznych przybudowywano różnego rodzaju chlewiki, stajenki, komórki i szopy. Kształt zabudowy był więc nieregularny i chaotyczny.¹³

W Pogórskiej Woli w roku 1778 wybudowano kościół p.w. św. Józefa. Kolejnych przekształceń przestrzennych dokonano w Skrzyszowie dopiero w XIX wieku. Powstał wtedy dworek wraz z założeniem parkowym w miejscu wcześniejszego. Na przestrzeni lat 1898 – 1908 ogromne znaczenie dla rozwoju miejscowości Skrzyszów, Szynwałd i Łękawicy odegrała wybudowana droga powiatowa łącząca Tarnów i Ryglice.

Na początku XX wieku w Skrzyszowie i Łękawicy założono OSP, a w Szynwałdzie na miejscu starego 400-letniego kościoła, powstał nowy w stylu neogotyckim p.w. NMP Szkaplerznej.

Po I wojnie światowej Skrzyszów i okolice, mimo niedużych zniszczeń wojennych, stały na niskim poziomie gospodarczym. Młodzi ludzie zaczęli zakładać nowe gospodarstwa, a na przełomie lat 20. i 30. rozpoczął działalność młyn Jana Chrupka.

W tym okresie Skrzyszów był już siedzibą samorządu gminnego, na czele którego stanął wójt. Po odzyskaniu niepodległości starano się odbudować zniszczone budynki mieszkalne, jak i gospodarcze. Istotne było również odnowienie infrastruktury gminnej i przywrócenie wolnego rynku w obrocie płodami rolnymi oraz przeprowadzenie reformy rolnej.

W latach 1933 - 1934 wieś stała się częścią tzw. gminy zbiorowej z siedzibą w Gumniskach. Władzę w poszczególnych miejscowościach sprawowali wówczas sołtysi.

Po wybuchu II Wojny Światowej, niemieckie eskadry samolotów zbombardowały tory kolejowe na linii Tarnów – Rzeszów i drogi na odcinku Tarnów – Pilzno. Natomiast wycofujące się wojska polskie wyburzyły most na Wątku, co przyczyniło się później do śmierci żołnierzy z niemieckiej jednostki pancerniej. W okresie wojny, w lesie Kruk w Skrzyszowie i na Sztorcowej Górze w Pogórskiej Woli Niemcy wymordowali tysiące ludzi. Rozstrzeliwano tam więźniów

¹³ A. Niedojadło, G. Kubacki, *Dzieje Gminy Skrzyszów i okolice w zarysie*, Skrzyszów – Tuchów 2009, s.35, s. 41.

z tarnowskiego więzienia. Społeczeństwo Gminy upamiętniło to wydarzenie, wznosząc w latach 1958-1959, na miejscach kaźni pomniki ku czci pomordowanych. Pomnik w lesie Kruk i pomnik w Pogórskiej Woli wykonane zostały według projektu Bogdany i Anatola Drwałów z Tarnowa. Na terenie Skrzyszowa wybudowano również Pomnik Wdzięczności tym, którzy zginęli za Ojczyznę w 1939 roku.

Po wojnie tereny te zaczęły się odradzać. W Łękawicy elektryfikację wsi rozpoczęto już w roku 1948. Szynwałd został zelektryfikowany w latach 1956 – 1960. W okresie powojennym zmienił się charakter zabudowy. Powstawały piętrowe, murowane domy z bieżącą wodą i centralnym ogrzewaniem. W latach 1958 – 1960 w Skrzyszowie Górnym oraz na drodze Skrzyszów - Rędzin wybudowano mosty. W tym czasie do 290 gospodarstw podłączono elektryczność. W Pogórskiej Woli w 1955 powstał Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny i założono Bibliotekę Gromadzką. Kilka lat później, w roku 1967 w miejscowości zabłysło światło w budynkach.

Od 1954 roku Skrzyszów, wchodzący dotąd w skład gminy Gumniska, stał się – w związku z reformą administracji - siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej. W roku 1965 miejscowości Skrzyszów, Ładna, Łękawica i Pogórska Wola wchodziły w skład gromady Skrzyszów. W roku 1973, gdy przywrócono podział na gminy – Skrzyszów stał się siedzibą władz samodzielnej gminy, do której dołączony został również Szynwałd. W kolejnych latach następował szybki rozwój gminy. W Skrzyszowie w 1978 roku oddano do użytku ośrodki zdrowia i przeprowadzono gazyfikację miejscowości. Po wielu trudnościach, w roku 1986 oddano do użytku nowo wybudowaną szkołę w Szynwałdzie. W roku 1990 podłączono w miejscowości gazociąg. Gazyfikacja Łękawicy miała swój początek w roku 1987, a w 1992 w 178 domach pojawiły się telefony, podłączone do centrali. W roku 1986 nastąpiło uroczyste otwarcie ośrodka Zdrowia i zakończono proces gazyfikacji Pogórskiej Woli. W Ładnej w 1986 roku powstała nowa szkoła.

W 1990 roku uchwalono statuty sołectw i tym samym utrzymano dotychczasowy podział gminy na pięć sołectw: Skrzyszów, Szynwałd, Pogórska Wola, Łękawica i Ładna. Na przestrzeni ostatnich 10 lat samorząd dokonał wielu inwestycji, które w znacznym stopniu przyczyniły się do rozwoju gminy Skrzyszów. Wybudowano m. in. nowe szkoły w Skrzyszowie i Pogórskiej Woli, przedszkole w Skrzyszowie i budynek wielofunkcyjny w Łękawicy. Powstały hale sportowe w Ładnej, Skrzyszowie i Pogórskiej Woli oraz „Orlik” w Skrzyszowie, boiska sportowe, ośrodek zdrowia w Łękawicy, Skrzyszowie i Szynwałdzie. Rozbudowany został również ośrodek w Pogórskiej Woli, pojawiły się kolektory słoneczne, wykonano kanalizację i wodociągi niemalże w całej gminie, na bieżąco buduje się drogi, chodniki i parkingi.

4.3 Charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

4.3.1. Zabytki objęte wpisem do rejestru

Obiekty, zespoły i założenia przestrzenne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej, wynikającej z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie prace remontowe, zmiany funkcji i przeznaczenia takich obiektów wymagają zgody odpowiedniego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, w przypadku gminy Skrzyszów - Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie

delegatura w Tarnowie. Na obszarze gminy Skrzyszów znajduje się 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

A-262 - Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Łękawicy (wpis A-262 z dnia 19.09.1985 r.). Pierwszy drewniany kościół zbudowano w latach 1350 - 1358. W roku 1596 wzniesiono nową świątynię, która prawdopodobnie była kamienna. Przy kościele mieściło się bractwo ubogich p.w. św. Łazarza i szpital dla ubogich bez wyposażenia. Obecny kościół pochodzi z lat 1906-1909. Usytuowany jest w środkowej części wsi, po zachodniej stronie drogi wiejskiej, prowadzącej przez Łękawicę do Skrzyszowa. Jest to obiekt wzniesiony w stylu

Fot: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

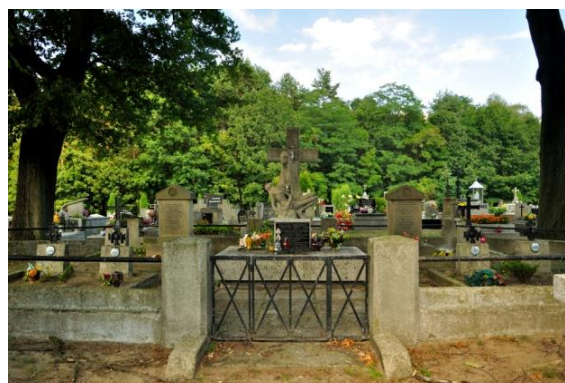
neogotyckim, murowany z cegły oraz kamienia w dolnych partiach nawy i prezbiterium. Kościół jest jednonawowy z węższym prezbiterium, zamkniętym ścianą prostą. Wnętrze nakryte jest sklepieniem krzyżowym. Po stronie południowej nawy znajduje się kaplica. Od zachodu fasada z przedsionkami i niską wieżyczką schodową, prowadzącą na chór. Na zewnątrz świątynia objęta jest przyporami i obwiedziona fryzem gąbkowym. Okna zamknięte są półkoliście z uskokowymi obramieniami. Kościół nakryty jest dachem siodłowym. Nad zakrystią dach trójspadowy, pokryty dachówką ceramiczną. We wnętrzu, na uwagę zasługuje ołtarz neobarokowy, retabulum architektoniczne, dwukondygnacyjne z bramkami. W polu środkowym ołtarza znajduje się obraz św. Mikołaja z 1957 r. autorstwa ks. Adama Stachonia. Ambona, chrzcielnica i konfesjonały neogotyckie pochodzą z roku około 1910, natomiast organy prawdopodobnie pochodzą z XVIII wieku. Teren przykościelny otoczony jest murem obsadzonym starodrzewem lipowym. Po stronie południowej kościoła znajduje się murowana z cegły, neogotycka dzwonnica z 1923 r., ujęta po bokach odcinkami ogrodzenia. Po stronie zachodniej znajduje się plebania z zespołem gospodarczym. Całość obiektu utrzymana jest w stylu neogotyckim.

A-174 - Kościół parafialny p.w. św. Józefa w Pogórskiej Woli (wpis A-174 z dnia 21.02.1970 r.). Drewniany kościół zbudowany został w 1770 roku jako kaplica dworska, pierwotnie p.w. św. Mikołaja. Jest to świątynia o zrębowej konstrukcji, odeskowanych ścianach korpusu i słupowej wieży zwieńczonej izbicą nakrytą baniastym hełmem. Centralnym miejscem świątyni jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem śpiącym na grobie ziemskim z 1697 roku, opatrzonym herbem Prus. W 1933 roku kościół został przeniesiony bez rozbiórki z miejsca oddalonego o ok. 1 km i powiększony o dwie kruchty boczne oraz wieżę. Kościół poświęcono 20 listopada 1932 roku – w dzień Chrystusa Króla. W roku 1957 przystąpiono do przebudowy kościoła - zmieniono strop płaski na sklepienie kolebkowe wsparte na dziesięciu słupach. Na pamiątkę 300-lecia Ślubów Jasnogórskich ufundowano dzwony, które poświęcono w Święto Chrystusa Króla w roku 1957. W latach 1958-1960 kościół ozdobiono polichromią. W 1988 roku w kościele powstała nowa marmurowa posadzka i wstawiono nowe drzwi do świątyni.

Fot: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

A-1207/M – Cmentarz z I wojny światowej (kwatery miejscowego cmentarza parafialnego) w Pogórskiej Woli (wpis A-1207/M a dnia 22.04.2010 r.). Cmentarz jest kwaterą miejscowego cmentarza parafialnego. Zbudowany został w latach 1915 – 1917 w oparciu o projekt jednego z najwybitniejszych projektantów cmentarzy – Gustava Rossmanna. Jest to cmentarz o nr 206 w ewidencji cmentarzy wojennych na terenie Galicji Zachodniej. Znajduje się w VI Okręgu Cmentarnym Tarnów.

Fot: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

Został on zaprojektowany pierwotnie na działce prostokątnej, obecnie ma plan prostokąta ze ściętymi narożnikami w części północno-wschodniej i północno-zachodniej. Kwaterna ogrodzona jest słupami na wysokiej podmurówce, słupy łączone są szeregiem ułożonych pionowo metalowych rur. Wejście zamknięte jest ażurową, czterokrzydłową metalową furtką. Na osi wejścia znajduje się pomnik w formie betonowego krzyża na wysokim postumencie. Po obu stronach pomnika ustawione są duże nagrobki z piaskowca. Na licach nagrobków umieszczony został motyw szarotki, pochowani bowiem są tu żołnierze z formacji Strzelców Tyrolskich. Pozostałe nagrobki zaprojektowano jako niewielkie stelle z krzyżami oraz emaliowanymi tabliczkami inskrypcyjnymi. Na cmentarzu pochowani są żołnierze armii austrowęgierskiej i rosyjskiej, którzy polegali w maju 1915 r. Układ i kompozycja cmentarza zostały naruszone ustawieniem pomnika z rzeźbą Matki Boskiej Bolesnej upamiętniającego ofiary z lat 1939 – 1945. Poza ogrodzeniem, lecz w granicach działki cmentarza wojennego zachowany jest starodrzew – czerwone dęby o pomnikowych parametrach.

A-127 – Kościół parafialny

p.w. św. Stanisława w Skrzyszowie (wpis A-127

z dnia 31.12.1960 r.). Zbudowany

w roku 1517 z fundacji Jana Tarnowskiego

hetmana wielkiego koronnego. Pochyłe ściany

tworzą bale modrzewiowe, ułożone na zrąb

i powiązane na końcach na jaskółczy ogon. Cała

konstrukcja dachowa ma charakter układu

storczykowego i pokryta jest gontami. Dach jest

dwuspadowy i strzelisty. Jednonawową świątynię

tworzą prostokątna nawa i prostokątne

prezbiterium zamknięte wielobocznie. Jest to

kościół orientowany – prezbiterium znajduje się od strony wschodniej, wejście główne od

zachodniej. Od strony północnej do prezbiterium przylega zakrystia, do nawy od strony północnej

i południowej – dobudowane w późniejszym okresie kaplice tworzące transept. Przy kaplicy

południowej znajduje się kruchta. Od zachodu do kościoła przylega czteroboczna wieża

z nadwieszoną izbicą. Do wnętrza prowadzą cztery wejścia. Drzwi są jednoskrzydłowe,

wykonane na początku XVI w. Otwory okienne zakończone są ostrołukowo. W środku znajdują

się trzy portale późnogotyckie. Ściany i płaskie stropy pokryte są secesyjną polichromią z 1907 r.

Zachowały się również fragmenty dawnych polichromii: późnogotyckiej z ok. 1517 r. i rokokowej

z 1777 r., odkryte w 1962 r. Na belce tęczowej umieszczony jest późnogotycki krucyfiks z końca

XV w. Na szczególną uwagę we wnętrzu kościoła zasługuje XV-wieczna bizantyjska ikona

przedstawiająca Matkę Boską z Dzieciątkiem. Z tego samego okresu pochodzi gotycka figura św.

Barbary oraz stojące w prezbiterium XVI -wieczne stalle. Wśród obrazów wyróżnia się ikona

Najświętszej Marii w srebrnej sukience, zapewne z XVIII w. Późnorennesansowy ołtarz boczny,

z współczesnymi obrazami, wykonany został w XVII w. Rokokowy ołtarz w kaplicy pochodzi

z końca XVIII w. Późnobarokowa ambona, chrzcielnica, organy i ławy wykonane zostały

w XVIII w.

Fot: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

A-261 - Kościół parafialny p. w. NMP Szkaplerznej

w Szywnaldzie (wpis A-261 z dnia 19.09.1985 r.). Kościół

wzniesiony został na miejscu wcześniejszego - drewnianego

w latach 1911-18. Zbudowany został w stylu neogotyckim

według projektu arch. A. J. Stapfa. Murowany, z cegły oraz

kamienia użytego do detali architektonicznych. Od zewnątrz

kościół opięty przyporami. Korpus z prezbiterium

zamkniętym trójbocznie, z transeptem, dwiema kaplicami

i wieżą od frontu. Wieża kwadratowa, nakryta ostrosłupowym

helmem z latarnią. Na skrzyżowaniu naw wieżyczka

na sygnaturkę. Kościół nakryty dachami dwuspadowymi nad

nawą i transeptem, z wielopłóciowym zamknięciem nad

prezbiterium. Wnętrze świątyni nakryte pozorną kolebką,

w zakrystii sklepienie kolebkowo-krzyżowe, w przedsionku

sklepienie kolebkowe natomiast w dawnej łoży, kaplicy

i w kruchcie podwieżowej stropy płaskie. Ołtarz główny

w stylu neogotyckim z rzeźbą Matki Boskiej Szkaplerznej, pochodzący z 1930 roku. Ołtarze

Fot: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

boczne również zachowane w stylu neogotyckim – jeden z nowym obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. We wnętrzu kościoła znajdują się ponadto: portret bpa Józefa Wojtarowicza z ok. 1840 r.; krucyfiksy: późnogotycki z początku XVI w. oraz barkowe z XVII-XVIII w.; epitafia: Allabanda (?) Duleby - uczestnika powstania styczniowego, członka założyciela Zarządu Głównego Towarzystwa Kółek Rolniczych we Lwowie oraz ks. Aleksandra Siemińskiego (?); tablica poświęcona Pamięci parafian poległych w wojnie światowej 1914-1920; trzy dzwony: jeden z XVI w., dwa pozostałe odlane w 1931 r.; organy wykonane w latach 1943-47 przez Zygmunta Kamińskiego z Warszawy, przebudowane następnie w 1992 r. przez Kazimierza Plewę z Nowego Sącza .

4.3.2.Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W październiku 2010 roku w ramach prac nad Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy wykonana została weryfikacja zasobów obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Stwierdzono wówczas znaczne ubytki w zasobie zabudowań inwentarskich, gospodarczych i mieszkaniowych. W czerwcu 2012 r. ponownie przeprowadzona została weryfikacja, w wyniku której założona została gminna ewidencja zabytków obejmująca 63 obiekty.

W tabeli poniżej zestawione zostały obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków gminy Skrzyszów.

Lp.	Lp. wg wsi	Miejscowość	Nr budynku	Obiekt	Materiał	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	1	Ładna		Krzyż żeliwny na postumencie	murowany		
2	2	Ładna		Krzyż	drewniany		
3	1	Łękawica		Kościół parafialny p. w. św. Mikołaja Biskupa	murowany z metalowym krzyżem	1906 - 1909 r.	A-262 z dn. 19.09.1985 r.
4	2	Łękawica		Dzwonnica	murowana	1925 r.	
5	3	Łękawica		Cmentarz parafialny		II poł. XIX w.	
6	4	Łękawica		Kapliczka	murowana	1913 r.	
7	5	Łękawica		Kapliczka	murowana z drewnianą figurą	XIX w.	
8	6	Łękawica		Kapliczka	murowana		
9	7	Łękawica		Kapliczka	murowana	1903 r.	
10	8	Łękawica		Kapliczka	murowana	1919 r.	
11	9	Łękawica		Kapliczka	murowana z drewnianą figurą	XIX/XX w.	
12	10	Łękawica		Kapliczka	murowana	1938 r.	
13	11	Łękawica	obok 148	Kapliczka	murowana	1947 r.	
14	12	Łękawica		Kapliczka	murowana	1920 r.	
15	13	Łękawica		Plebania	murowana	1825 r.	
16	14	Łękawica		d. Oficyna dworska	murowana	1930 r.	
17	15	Łękawica	69	Dom	drewniany	1892 r., przebud. 1971 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów

Lp.	Lp. wg wsi	Miejscowość	Nr budynku	Obiekt	Materiał	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
18	16	Łękawica	80	Dom	murowany	pocz. XX w.	
19	17	Łękawica	213	Chałupa	drewniana	1900 r.	
20	1	Pogórska Wola		Kościół parafialny p. w. św. Józefa	drewniany	1770 r., 1933 r.	A-174 z dn. 21.02.1970 r.
21	2	Pogórska Wola		Dzwonnica pierwszego kościoła	murowana	XIX / XX w.	
22	3	Pogórska Wola		Cmentarz I Wojny Światowej (kwatery miejscowego cmentarza parafialnego)			A-1207/M z dn. 22.04.2010 r.
23	4	Pogórska Wola		Cmentarz parafialny		II poł. XIX w.	
24	5	Pogórska Wola		Pomnik ku czci poległych w I Wojnie Światowej	murowany z metalowym krzyżem	1936 r.	
25	6	Pogórska Wola		Pomnik rozstrzelanych przez hitlerowców	murowany		
26	7	Pogórska Wola		Krzyż	drewniany	1930 r.	
27	8	Pogórska Wola		Krzyż	drewniany		
28	1	Skrzyszów		Kościół parafialny p. w. św. Stanisława	drewniany	1517 r., k. XVIII w., 1890 r.	A-127 z dn. 30.12.1960 r.
29	2	Skrzyszów		Cmentarz przykościelny		1313 r.	
30	3	Skrzyszów		Cmentarz parafialny		poł. XIX w.	
31	4	Skrzyszów		Kapliczka	drewniana	1854 r., 1977 r. remont	
32	5	Skrzyszów		Kapliczka	drewniana	XIX / XX w.	
33	6	Skrzyszów		Kapliczka	murowana		
34	7	Skrzyszów		Pomnik II Wojny Światowej - Mogiła w lesie Kruk	murowany		
35	8	Skrzyszów		Plebania	murowana	1900 r.	
36	9	Skrzyszów		Dworek	drewniany	koniec XIX w.	
37	10	Skrzyszów	33	Stodoła	drewniana	XIX / XX w.	
38	11	Skrzyszów	39	Chałupa	murowana	1920 r.	
39	12	Skrzyszów	131	Dom	drewniany	II poł. XIX w.	
40	1	Szynwałd		Kościół parafialny p. w. NPM Szkaplerznej	murowany	1911-18 r.	A-261 z dn. 19.09.1985 r.
41	2	Szynwałd		Cmentarz parafialny		II poł. XIX w.	
42	3	Szynwałd		Kapliczka przy drodze na Świętą Górę	murowana	pocz. XX w.	
43	4	Szynwałd	356	Kapliczka	murowana	ok. 1860 r. i 1985 r.	
44	5	Szynwałd		Kapliczka I	murowana	I poł. XIX w.	
45	6	Szynwałd		Kapliczka II	murowana	ok. 1875 r.	
46	7	Szynwałd		Kapliczka św. Nepomucena	murowana	ok. poł. XIX w.	
47	8	Szynwałd		Kapliczka	murowana	1947 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów

Lp.	Lp. wg wsi	Miejscowość	Nr budynku	Obiekt	Materiał	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
48	9	Szynwałd		Kapliczka	murowana z metalowym krzyżem	1911 r.	
49	10	Szynwałd		Kapliczka	murowana	1903 r.	
50	11	Szynwałd		Kapliczka	murowana	pocz. XX w.	
51	12	Szynwałd		Kapliczka	murowana	XIX w.	
52	13	Szynwałd		Kapliczka w kształcie grotty		pocz. XX w.	
53	14	Szynwałd		Krzyż	drewniany	1937 r.	
54	15	Szynwałd	367	Dom Zakonny SS Służebniczek NMP	murowany	II poł. XIX w. (?)	
55	17	Szynwałd	8	Chałupa	drewniana	ok. 1900 r.	
56	18	Szynwałd	15	Dom	drewniany	1900 r.	
57	19	Szynwałd	19	Chałupa	drewniana	1930 r.	
58	20	Szynwałd	125	Stodoła	drewniana	1905 r.	
59	21	Szynwałd	178	Dom	drewniany	1900 r.	
60	22	Szynwałd	285	Chałupa	drewniana	1900 r.	
61	23	Szynwałd	292	Chałupa	drewniana	pocz. XX w.	
62	24	Szynwałd	292	Stodoła	drewniana	pocz. XX w.	
63	25	Szynwałd	292	Kierat	drewniany	1925 r.	

4.3.3. Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy Skrzyszów zarejestrowanych zostało 89 stanowisk archeologicznych

Lp.	Nr AZP/nr stanowiska na obszarze	Miejscowość	Typ stanowiska	Kultura	Chronologia
1	103-67/31	Ładna	śląd osadnictwa	-	wczesne średniowiecze X-XIII w
2	103-67/61	Ładna	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? ? - -	epoka kamienia pradzieje (epoka brązu?) późne średniowiecze nowożytność
3	104-67/13	Ładna	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
4	104-68/3	Ładna	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
5	104-67/6	Łękawica	osada?	-	wczesne średniowiecze X-XIII w
6	104-67/7	Łękawica	osada?	-	nowożytna
7	104-67/8	Łękawica	osada osada?	- -	wczesne średniowiecze X-XIII w nowożytna
8	104-67/9	Łękawica	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
9	104-67/14	Łękawica	śląd osadnictwa osada	? -	parahistoria nowożytna
10	104-67/15	Łękawica	osada?	-	nowożytna

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów

Lp.	Nr AZP/nr stanowiska na obszarze	Miejscowość	Typ stanowiska	Kultura	Chronologia
11	105-67/12	Łękawica	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- pradziejowa	wczesne średniowiecze nieokreślona
12	105-67/13	Łękawica	osada? śląd osadnictwa	- pradziejowa	wczesne średniowiecze nieokreślona
13	105-67/43	Łękawica	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? -	neolit wczesne średniowiecze
14	105-67/44	Łękawica	-	-	wczesne średniowiecze
15	105-67/51	Łękawica	śląd osadnictwa	pradziejowa	nieokreślona
16	103-68/3	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
17	103-68/4	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
18	103-68/5	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
19	103-68/6	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	neolit
20	103-68/7	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	neolit
21	103-68/8	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	neolit
22	103-68/9	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	neolit
23	103-68/10	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
24	103-68/11	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
25	103-68/12	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	neolit
26	103-68/13	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
27	104-68/2	Pogórska Wola	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
28	104-67/1	Skrzyszów	śląd osadnictwa	puch.lejk.	neolit
29	104-67/4	Skrzyszów	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	późne średniowiecze nowożytność
30	104-67/5	Skrzyszów	osada?	-	nowożytność
31	104-67/10	Skrzyszów	śląd osadnictwa	-	nowożytność
32	104-67/11	Skrzyszów	śląd osadnictwa osada?	- -	późne średniowiecze nowożytność
33	104-67/12	Skrzyszów	śląd osadnictwa	?	neolit?
34	104-67/16	Skrzyszów	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia?
35	104-67/17	Skrzyszów	osada?	-	nowożytność
36	104-67/2	Szynwałd	śląd osadnictwa	ceram.sznur.	neolit
37	104-68/4	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	wczesne średniowiecze nowożytność
38	104-68/5	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
39	104-68/6	Szynwałd	śląd osadnictwa osada osada	? - -	epoka kamienia wczesne średniowiecze XI-XIII w. późne średniowiecze
40	104-68/7	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
41	104-68/8	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? -	neolit nowożytność
42	104-68/9	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? -	epoka kamienia późne średniowiecze
43	104-68/10	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
44	104-68/11	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	prahistoria

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów

Lp.	Nr AZP/nr stanowiska na obszarze	Miejscowość	Typ stanowiska	Kultura	Chronologia
45	104-68/12	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
46	104-68/13	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
47	104-68/14	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? -	epoka kamienia nowożytność
48	104-68/15	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	późne średniowiecze nowożytność
49	104-68/16	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? - -	epoka kamienia późne średniowiecze nowożytność
50	104-68/17	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	późne średniowiecze
51	104-68/18	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	późne średniowiecze
52	104-68/19	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? ? przeworska -	epoka kamienia neolit późny okres rzymski późne średniowiecze
53	104-68/20	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	? - -	epoka kamienia późne średniowiecze nowożytność
54	104-68/21	Szynwałd	śląd osadnictwa	?	epoka kamienia
55	104-68/22	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? ? -	epoka kamienia prahistoria nowożytność
56	104-68/23	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? ?	epoka kamienia prahistoria
57	104-68/24	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	? -	epoka kamienia nowożytność
58	105-67/48	Szynwałd	śląd osadnictwa	pradziejowa	nieokreślona
59	105-68/1	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
60	105-68/2	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	epoka kamienia prahistoria
61	105-68/3	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
62	105-68/4	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
63	105-68/5	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
64	105-68/6	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	- - -	epoka kamienia prahistoria późne średniowiecze
65	105-68/7	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
66	105-68/8	Szynwałd	osada jednodworcza	-	prahistoria
67	105-68/9	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
68	105-68/10	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
69	105-68/11	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	prahistoria
70	105-68/12	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	neolit prahistoria
71	105-68/13	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- - - -	epoka kamienia neolit prahistoria późne średniowiecze
72	105-68/14	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
73	105-68/15	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
74	105-68/16	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	prahistoria

Lp.	Nr AZP/nr stanowiska na obszarze	Miejscowość	Typ stanowiska	Kultura	Chronologia
75	105-68/18	Szynwałd	śląd osadnictwa osada	-	epoka kamienia prahistoria
76	105-68/31	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
77	105-68/32	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
78	105-68/33	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	XVII w.
79	105-68/34	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
80	105-68/35	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
81	105-68/36	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
82	105-68/37	Szynwałd	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- -	epoka kamienia prahistoria
83	105-68/38	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia /neolit/
84	105-68/39	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	prahistoria
85	105-68/59	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
86	105-68/60	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	prahistoria
87	105-68/61	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	neolit
88	105-68/62	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	epoka kamienia
89	105-68/63	Szynwałd	śląd osadnictwa	-	prahistoria

4.3.4. Dziedzictwo niematerialne

Ziemie, na których położona jest gmina Skrzyszów, zamieszkiwali Krakowiacy Wschodni. Jest to grupa etnograficzna związana z terenami dochodzącymi na zachód mniej więcej wzdłuż linii Jędrzejów, Miechów, Proszowice, Koszyce, Brzesko, na wschód po rzekę Czarną, Połaniec i Tarnów oraz między linią biegnącą powyżej Jędrzejowa i Chmielnika na północy a linią Tarnów – Brzesko na południu. Pod względem gospodarczym, poza tradycyjną gospodarką rolną i przyzagrodową hodowlą, ludność znajdowała zatrudnienie w przemyśle. Bardzo dobrze rozwinięte było również tradycyjne rzemiosło.

Dla Krakowiaków Wschodnich charakterystyczną częścią stroju były sukmany kierezje z opadającym na plecy trójkątnym kołnierzem – „suką”. Różniły się one przede wszystkim zdobnictwem kołnierza, na którym częstym motywem były kwiaty, gwiazdki i kółka. Na końcach kołnierza przyszywano pompony z włóczki. Ważnym elementem stroju był też wianek – uroczyste nakrycie głowy u dziewcząt. Wianki ślubne wzbogacano paciorkami i wstążkami opadającymi aż do pasa. Uzupełnieniem stroju kobiecego były korale, obrączki tombakowe i wysokie, sznurowane, skórzane buty.

Wśród tradycji niematerialnych najbardziej charakterystyczne dla obszaru gminy Skrzyszów są obrzędy związane z okresem Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Pojawiało się tu wiele różnorodnych grup kołędniczych m.in. Herody, Trzej Królowie, Szczodraki z Turoniem, z Kobyłką, Dziady Śmirgutne, z szopką. Niegdyś w Wigilię obowiązywał ścisły post, gotowano zatem polewkę z suszonych gruszek i dawano kawałek chleba. W św. Szczepana 26. grudnia święcono owies. Kawalerka przynosiła ziarna i przed kościołem obrzucano nim dziewczyny, natomiast gospodarze poświęconym zbożem obsypywali drzewka owocowe, by na wiosnę rodziły dobre owoce. W Sylwestra po wsiach chodzili przebierańcy tzw. „Cygany”, pomalowani sadzą i tym też malowali okna i drzwi, szczególnie tam, gdzie były młode panny, by miały zajęcie

w Nowy Rok. Wtedy też chodzili tzw. „Droby” – dorośli mężczyźni lub „Szcudroki” – młodzi, którzy składali gospodarzom świąteczne życzenia.¹⁴

W okresie Wielkanocnym żywa jest tradycja święcenia wianków, żywności, palm, palenie ognisk w Wielki Czwartek czy procesji. Powszechnie praktykowano święcenie pól w okresie oktawy wielkanocnej. Przed wschodem słońca gospodarz szedł na pole, by dokonać poświęcenia i prosić Boga o dobre urodzaje. Straż przy Bożym Grobie pełnili dorośli chłopcy ubrani w mundur, a nawet karabiny wypożyczone na ten czas od wojska. W Wielką Sobotę żołnierze stawali przed kościołem i do czapki zbierali poświęconą żywność, zwłaszcza od dziewcząt i dzieci. Podczas rezurekcji i sumy odbywało się ostre strzelanie, bez którego rezurekcja była nieważna.¹⁵

Z Zielonymi Świątkami związane było majenie domów zielonymi gałązkami oraz palenie sobótki. Święcenie ziół odbywało się 15 sierpnia, wtedy to każda rodzina szła do kościoła z dużą wiązką ziół. Po poświęceniu zioła suszono i przechowywano, a po wycieleniu się krowy z tych ziół gotowano herbatę i dawano krowie do picia.¹⁶

Wszelkie uroczystości rodzinne, śluby czy chrzciny gromadziły wielu gości, którzy zwyczajowo pojawiali się z podarkami dla nowożeńców lub noworodka. Przed ślubem ustalano wielkość posagu, jaki obie ze stron miały wnieść do przyszłego małżeństwa. Do ślubu wszyscy byli ubrani odświętnie i z krakowska. Po obrzędach zaślubin udawano się na gody do domu weselnego, gdzie bawiono się do białego rana. Zakończeniem wesela były oczepiny.¹⁷

Gmina Skrzyszów nie wyróżnia się obecnie działalnością zespołów podtrzymujących tradycje niematerialne.

4.4 Stan zasobów obiektów zabytkowych

Zabytki ujęte w ewidencji to przede wszystkim kapliczki, krzyże przydrożne, cmentarze, budynki mieszkalne i gospodarcze oraz kościoły. Zachowane obiekty pochodzą najczęściej z II połowy XIX w. oraz z pocz. XX w. Spośród obiektów zabytkowych na obszarze gminy Skrzyszów najlepiej zachowane są kościoły. W dobrym stanie jest również większość występujących na terenie gminy kapliczek. Wymagają one jednak bieżących prac konserwatorskich i pielęgnacyjnych, w tym dbania o zachowanie ekspozycji. Wśród kapliczek przydrożnych najslabiej utrzymane są: kapliczka II w Szynwałdzie z ok. 1875 r., kapliczka drewniana z przełomu XIX i XX w. w Szynwałdzie oraz murowana kapliczka z 1947 r. w Szynwałdzie.

Tradycyjna zabudowa zagrodowa zachowana jest w reliktowych przykładach. Części drewnianych budynków mieszkalnych i gospodarczych bez podjęcia prac remontowych zagraża stopniowe niszczenie. Najpilniejszych prac dokumentacyjnych i zabezpieczających wymagają: kierat Szynwałdzie (nr 292), chałupa nr 19 w Szynwałdzie oraz dom nr 131 w Skrzyszowie. Jest to szczególnie ważne wobec niewielkiej ilości zachowanych przykładów tradycyjnej zabudowy.

4.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

¹⁴ O. Kazimierz Plebanek redemptorysta, *Szynwałd. 650 – lecie dziejów wsi i parafii*, Szynwałd 1994 r

¹⁵ Tamże,

¹⁶ Tamże,

¹⁷ Tamże,

Na obszarze gminy Skrzyszów znajdują się obiekty zabytkowe o różnej randze. Najwyższe znaczenie dla gminy mają obiekty zabytkowe wpisane do rejestru, omówione w rozdziale 4.3.1. Szczególną wartość ma położony na szlaku architektury drewnianej, kościół p.w. św. Stanisława w Skrzyszowie. Ponadto obiektami o najwyższym znaczeniu dla gminy są: dom zakonny SS. Służebniczek NMP z II poł. XIX w., drewniany dworek w Skrzyszowie oraz oficyna dworska w Łękawicy. Obiektem znaczącym ze względu na zachowanie pamięci miejsca jest pozostała wśród zabudowy mieszkalnej murowana dzwonnica kaplicy dworskiej w Podgórskiej Woli. Ważną rolę w krajobrazie gminy odgrywają również liczne kapliczki przydrożne.

Wśród nielicznych już dziś pozostałości tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej na szczególną uwagę zasługują: chałupa z 1900 r. w Szynwałdzie - nr 285, dom z 1900 r. w Szynwałdzie - nr 178, a także kierat z 1925 r. w Szynwałdzie - przy domu nr 292.

Ryc. 1 Dom zakonny SS. Służebniczek NMP z II poł. XIX w

Fot.: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

Ryc. 2 Dworek w Skrzyszowie

Fot.: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

Ryc. 3 Przykład budynku mieszkalnego z przełomu XIX i XX w – Szynwałd 178

Fot.: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

Ryc. 4 Kierat z 1925 r. - Szynwałd 292

Fot.: Agnieszka Rozenau-Rybowicz

5. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń

5.1 Mocne strony

Atutami środowiska kulturowego gminy Skrzyszów są:

- obiekt zabytkowy o randze ponadlokalnej – drewniany kościół p.w. św. Stanisława w Skrzyszowie z 1517 r., położony na szlaku architektury drewnianej,
- dobry stan części zasobów kulturowych,
- liczne wyeksponowane kapliczki przydrożne podnoszące walory krajobrazu kulturowego,
- nietypowy obiekt murowanej dzwonnicy w Pogórskiej Woli, stojący wśród zabudowy mieszkalnej,
- niewielka odległość od Tarnowa,
- dobre powiązanie komunikacyjne z Tarnowem i drogą krajową nr 4 wpływające na dostępność turystyczną.

5.2 Słabe strony

Słabą stroną sfery dziedzictwa kulturowego gminy są:

- niezadawalający stan tradycyjnej zabudowy mieszkalnej, inwentarskiej i gospodarczej,
- niewielka liczba zachowanych obiektów stanowiących przykłady tradycyjnej drewnianej zabudowy wiejskiej objętej ewidencją zabytków,
- słaba świadomość społeczna dotycząca wartości obiektów zabytkowych i potrzeby ich ochrony,
- brak aktywnych działań służących podtrzymaniu tradycji niematerialnych,
- słaba promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

5.3 Szanse

Szanse dla dziedzictwa kulturowego gminy to:

- zachowanie zasadniczych cech krajobrazu kulturowego gminy,
- podnoszenie atrakcyjności turystycznej przy wykorzystaniu zasobów kulturowych,
- utrzymanie, odnawianie i zachowanie ekspozycji obiektów zabytkowych,
- podnoszenie wśród lokalnej społeczności wiedzy i świadomości potrzeb zachowania dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

5.4 Zagrożenia

Zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego stanowią:

- zanikanie tradycyjnej zabudowy mieszkalnej, inwentarskiej i gospodarczej,
- niewłaściwa modernizacja obiektów nie objętych wpisem do rejestru zabytków,
- brak świadomości wartości zabudowy tradycyjnej i zainteresowania dla jej utrzymania,
- zastępowanie zabudowy tradycyjnej współczesną - obcą lokalnej tradycji,
- nieużytkowanie obiektów lub brak remontów prowadzący do ich niszczenia,
- brak funduszy na utrzymanie obiektów zabytkowych,
- nielegalne poszukiwania zagrażające zabytkom archeologicznym.

6. Założenia programowe

6.1 Priorytety programu opieki

Określenie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Skrzyszów, zdiagnozowanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń pozwala na wskazanie następującego celu strategicznego: *podnoszenie atrakcyjności gminy jako miejsca zamieszkania i celu ruchu turystycznego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa kulturowego.*

Zasoby kulturowe oraz bogactwo krajobrazu kulturowego na obszarze gminy powinny, zgodnie z ideą zawartą w strategii województwa małopolskiego, być postrzegane jako czynniki rozwoju społeczno-ekonomicznego.

Ochrona przestrzeni kulturowej nie powinna być pasywna i bierna, ale powinna polegać na efektywnym i racjonalnym zarządzaniu zasobami. Należy dążyć do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez nowoczesny model użytkowania łączący ochronę, zwiększanie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki i włączanie zasobów dziedzictwa do sektora przemysłu czasu wolnego.

Priorytety programu opieki to:

- 1) zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- 2) kształtowanie świadomości mieszkańców gminy dotyczącej walorów historycznej przestrzeni i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego,
- 3) kształtowanie ładu przestrzennego,
- 4) utrwalanie tożsamości społeczności lokalnej,
- 5) wykorzystanie zasobów dla rozwoju turystyki,
- 6) promocja gminy.

6.2 Kierunki działań

Osiągnięcie priorytetowych celów jest możliwe poprzez:

- 1) zahamowanie procesu degradacji wartościowych obiektów i dążenie do poprawy stanu zachowania dziedzictwa,
- 2) dążenie do zagospodarowania zabytkowych obiektów na cele kulturalne, edukacyjne lub turystyczne,
- 3) uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i planistycznych gminy,
- 4) wykorzystanie środków finansowych pochodzących z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych oraz prywatnych na zadania związane z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego,
- 5) propagowanie dobrych przykładów zagospodarowania i użytkowania obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe,
- 6) wspieranie inicjatyw na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz ochrony i opieki nad obiektami zabytkowymi,
- 7) kultywowanie lokalnych tradycji i obrzędów związanych z kulturą ludową,
- 8) zwiększanie wiedzy o zasobach archeologicznych.

6.3 Zadania

Cele i priorytety programu mogą być realizowane poprzez następujące zadania:

1. wspieranie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych,
2. wspieranie działań na rzecz pozyskiwania środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów zabytkowych,
3. dążenie do wykorzystania niezagospodarowanych obiektów zabytkowych dla celów turystycznych, edukacyjnych, związanych z kulturą,
4. bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków oraz gromadzenie informacji i dokumentacji dotyczącej znajdujących się w niej obiektów,
5. podejmowanie i wspieranie inicjatyw służących podtrzymaniu tradycji niematerialnych (zwyczaje, obrzędy, przyśpiewki, stroje), w tym utworzenie zespołu folklorystycznego,
6. działanie na rzecz utworzenia Muzeum Księdza Siemińskiego w Szywnaldzie,
7. rozpoznanie, kontrola stanu zachowania i zabezpieczenia obiektów zabytkowych we współpracy z właścicielami obiektów,
8. wprowadzanie zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów wpisanych do ewidencji do dokumentów planistycznych, w szczególności do planów miejscowych,
9. podjęcie działań dla zachowania kieratu w Szywnaldzie,
10. prowadzenie bieżących prac konserwatorskich, pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających przy kapliczkach i krzyżach przydrożnych oraz pomnikach,
11. znakowanie oraz umieszczanie informacji o najcenniejszych obiektach zabytkowych,
12. rozbudowanie informacji o zasobach kulturowych znajdujących się na stronach internetowych gminy o dane dotyczące obiektów znajdujących się w ewidencji,
13. stworzenie informacji o sposobie przeniesienia kościoła w Pogórskiej Woli oraz pozostałej na pierwotnym miejscu dzwonnicy dla edukacji oraz promocji turystycznej (tablice, mapa, makieta),
14. wydawanie lub wspieranie publikacji w formie broszur, ulotek, folderów, stron internetowych, filmów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy,
15. opracowanie mapy zasobów kulturowych jako formy promocji poszczególnych miejscowości lub całej gminy,
16. tworzenie zbioru i publikowanie materiałów archiwalnych takich jak stare zdjęcia i mapy z obszaru gminy,
17. tworzenie zbioru i publikowanie informacji o dziedzictwie niematerialnym gminy (obyczaje, obrzędy, stroje, przyśpiewki),
18. włączenie edukacji historycznej o obiektach zabytkowych i dziedzictwie niematerialnym do form pracy z dziećmi i młodzieżą (konkursy, imprezy, przeglądy),
19. organizacja szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych,
20. prowadzenie edukacji dotyczącej znaczenia stanowisk archeologicznych, zagrożeń dla nich występujących oraz regulacji prawnych z nimi związanych,
21. organizacja konkursów, imprez, przeglądów związanych z kultywowaniem lokalnych tradycji.

7. Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami

Realizacja programu opieki nad zabytkami powinna się odbywać bezpośrednio poprzez struktury Urzędu Gminy Skrzyszów oraz pośrednio poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi.

Dla realizacji programu, gmina wykorzystać może instrumenty prawne, finansowe, koordynacji, społeczne i kontrolne.

Do instrumentów prawnych, wynikających z przepisów ustawowych należą:

- realizacja dokumentów prawnych wydanych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie,
- uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów,
- realizacja i zgodność dokumentów gminnych z programem wojewódzkim w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Instrumenty finansowe to:

- dotacje,
- subwencje,
- nagrody,
- zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych,
- korzystanie z funduszy Unii Europejskiej.

Instrumenty koordynacji to:

- utrzymywanie spójności projektów i programów zawartych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach oraz planach rozwoju lokalnego,
- współpraca z ośrodkami naukowymi.

Instrumenty społeczne to:

- edukacja,
- promocja,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- działania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne to:

- aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

8. Zasady oceny realizacji programu

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z póź. zm.) nakłada na wójtów, burmistrzów i prezydentów obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata. Sprawozdanie przedkładane Radzie Gminy powinno zawierać informację o ewentualnych zmianach zachodzących w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Rejestrze Zabytków, informacje o działaniach podejmowanych na rzecz opieki nad zabytkami oraz o postulatach mieszkańców i właścicieli obiektów dotyczących ochrony obiektów zabytkowych.

Dla oceny realizacji programu proponowane są następujące wskaźniki:

- liczba działań, projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba obiektów poddanych pracom rewaloryzacyjnym, konserwatorskim,
- zestawienie wydatków z budżetu gminy na ochronę, edukację i promocję dotyczące dziedzictwa kulturowego,
- liczba działań, projektów związanych z edukacją kulturową,
- liczba działań, projektów związanych z promocją obiektów zabytkowych,
- zmiany ilości obiektów zabytkowych – wskazanie ilości obiektów rozebranych, zniszczonych, nowo wprowadzonych do ewidencji lub objętych wpisem do rejestru, zmiany jakości zasobów obiektów zabytkowych – wskazanie, czy stan zachowania obiektów uległ poprawie lub pogorszeniu lub utrzymuje się.

9. Źródła finansowania

Zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami, obowiązek dbania o obiekty zabytkowe spoczywa na ich właścicielach i użytkownikach. Wsparcie dla właścicieli mogą stanowić środki publiczne z budżetu państwa, budżetu samorządu, funduszy celowych, w tym funduszy Unii Europejskiej czy z fundacji.

Źródłem dofinansowania działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami mogą być ogłaszane corocznie **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. Na rok 2012 ogłoszone zostały m. in. programy:

1. Dziedzictwo kulturowe - Ochrona zabytków. Celem priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:
 - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
 - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.
2. Dziedzictwo kulturowe - Wspieranie działań muzealnych. Celem priorytetu jest ochrona, zachowanie, prezentacja i popularyzacja materialnego dziedzictwa kulturowego. W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:
 - organizacji czasowych wystaw muzealnych,
 - modernizacji stałych wystaw muzealnych,
 - publikacji katalogów do wystaw muzealnych,
 - konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego,
 - zakupu wyposażenia pracowni konserwatorskich.
3. Dziedzictwo kulturowe - Kultura ludowa. Celem priorytetu jest wzmocnienie poczucia tożsamości regionalnej poprzez zachowanie, dokumentowanie i przekaz elementów kultury ludowej. Popularyzacja różnorodnych zjawisk kultury ludowej. W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:

- zadań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień kultury regionalnej,
- zadań animacyjnych wspomagających lokalne społeczności, w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,
- publikacji książkowych z zakresu kultury ludowej,
- zadań dotyczących dokumentacji, archiwizacji, udostępniania i ochrony unikalnych zjawisk kultury ludowej w tym sztuki i rękodzieła ludowego, gwary, muzyki, tańca, śpiewu i obrzędowości,
- zadań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultury ludowej, w tym konkursy, przeglądy, festiwale sztuki i rękodzieła ludowego,
- zadań dotyczących ochrony architektury regionalnej,
- zadań o charakterze artystycznym inspirowanych sztuką i twórczością ludową,
- zakupu obiektów oraz kolekcji dzieł sztuki ludowej w celu ich publicznego udostępniania,
- projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii.

Z priorytetu wyłączone są zadania archeologiczne, zadania o tematyce historycznej, w tym również rekonstrukcje wydarzeń historycznych i turnieje rycerskie, festyny, zloty i zawody regionalne oraz zakupy strojów ludowych.

4. Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych. Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju zapisanej w art. 5 Konstytucji RP. W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:
- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych,
 - nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt,
 - opracowanie wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Dofinansowanie nie może być przeznaczone na realizację zadania, które promuje praktyki niezgodne z Europejską Konwencją o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodową Kartą Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska).

5. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez dofinansowanie wkładu własnego do wybranych zadań realizowanych ze środków europejskich.

Informacje dotyczące trybu składania wniosków znajdują się na stronach internetowych Ministerstwa: <http://www.mkidn.gov.pl>.

W ramach **Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich**, działanie Odnowa i rozwój wsi (www.minrol.gov.pl), wnioskodawcami mogą być: gmina, instytucje kultury, należące do

jednostek samorządu terytorialnego, kościoły lub związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe. Wspierane są działania takie jak:

- budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów:
- pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe,
- służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- kształtowania obszaru przestrzeni publicznej,
- budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych,
- zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne,
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci,
- kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Samorząd Województwa Małopolskiego w poczuciu odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe regionu, mając na uwadze problem aktywizacji osób bezrobotnych zainicjował i wdrożył **Program Konserwator** – pierwszy w Polsce program czasowego zatrudnienia osób długotrwale bezrobotnych zagrożonych wykluczeniem społecznym przy pracach związanych z zachowaniem i rewitalizacją substancji zabytkowej oraz ochroną krajobrazu kulturowego. Podstawowym celem programu jest zmniejszenie ryzyka wykluczenia społecznego osób długotrwale bezrobotnych poprzez zwiększenie ich atrakcyjności na rynku pracy w wyniku stworzenia możliwości nabycia nowych kwalifikacji i umiejętności oraz udzielenie wsparcia jednostkom samorządu terytorialnego, instytucjom kultury oraz innym podmiotom realizującym zadania na rzecz ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w regionie.

Samorząd Województwa Małopolskiego ustalił zasady udzielania **dotacji z budżetu Województwa Małopolskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków**, położonych na obszarze województwa na rok 2012 (Uchwała Nr XIII/228/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 28 października 2011 r.).

Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na terenie województwa małopolskiego, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku mogą dotyczyć:

1. zabytków ruchomych – prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich zabytkowego wyposażenia i wystroju zabytków nieruchomych posiadających najwyższą wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytków nieruchomych – podejmowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy substancji zabytku nieruchomego wraz z jego otoczeniem oraz w historycznych układach urbanistycznych, ruralistycznych i w historycznych zespołach budowlanych;
3. krajobrazu kulturowego – działań zmierzających do wyeksponowania historycznie ukształtowanej (w wyniku działalności człowieka) przestrzeni, zawierającej wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

4. dokumentowania zasobów – diagnozowania, programowania i dokumentowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zadania, na realizację których może być udzielona dotacja z budżetu Województwa Małopolskiego:

1. przedsięwzięcia, które polegają na prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy najwartościowszych – z punktu widzenia znaczenia dziedzictwa kulturowego oraz wartości historycznej, artystycznej lub naukowej – zabytkach nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, będących: - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
 - dziełami architektury i budownictwa;
 - dziełami budownictwa obronnego;
 - obiektami dawnego przemysłu;
 - zabytkowymi cmentarzami;
 - miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne.
2. prace konserwatorskie i restauratorskie zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, w szczególności:
 - wybitnych dzieł dawnej sztuki (np.: polichromii, rzeźb, malarstwa sztalugowego, ołtarzy), rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - wytworów techniki charakterystycznych dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny,
3. opracowania programów prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
4. badania konserwatorskie lub architektoniczne substancji zabytkowej.

Zarząd Województwa Małopolskiego organizuje otwarty konkurs ofert pn. **Mecenat Małopolski** (<http://www.malopolskie.pl/Kultura/Mecenat>). Mogą brać w nim udział organizacje pozarządowe i podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego w sferze kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, prowadzące działalność pożytku publicznego. W ramach konkursu przewidziano 8 kierunków wsparcia realizacji zadań: „Twórczość profesjonalna”, „Regionalizm – wartość – tradycja” (Tożsamość oraz kreatywność), „Drogi sztuki nowoczesnej”, „Atrakcyjna przestrzeń” (Przestrzeń dla piękna), „Zapis – literatura, wydawnictwa, media” – „Rara” (Zapis – dokumentacja zjawiska w kulturze), „Region wielu kultur” (Kultury równoległe), „Kultura przez pokolenia”, „Edukacja patriotyczna” (Znaki czasu – etos patriotyczny).

Do konkursu mogą być składane oferty zmierzające do:

- promowania i tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi talentów, usprawniania i rozwoju profesjonalnej sztuki oraz prowadzenia działalności kulturowej w formach zorganizowanych programowo;
- aktywnych działań przyczyniających się do umocnienia tożsamości regionalnej, wydobywania tożsamości z różnorodności oraz otwartości mieszkańców Małopolski;
- prezentacji dzieł sztuki i niezależnych inicjatyw artystycznych, twórczych oraz obywatelskich w obszarze kultury i sztuki;
- nowatorskich działań promocyjnych, uczestnictwa w międzyregionalnej współpracy w zakresie kultury, dokumentując zjawiska z zakresu życia artystycznego;

- utrzymywania walorów, przybliżania i popularyzacji kultury i tradycji mniejszości narodowych i grup etnicznych zamieszkujących Małopolskę;
- ambitnych form animacyjnych na rzecz międzypokoleniowej aktywizacji społeczności, kreowania postaw tolerancji i wzmacniania wartości płynących z różnorodności życia, aktywizujące różne grupy wiekowe;
- upowszechniania tradycji walk o niepodległość i suwerenność RP, a także podejmowania działań na rzecz społeczności lokalnej w obszarze kultury a tym samym kreowania postaw obywatelskich.

Celem konkursu jest wyłonienie podmiotów, które zrealizują z najwyższą starannością projekty w dziedzinie kultury i sztuki oraz poszerzą ofertę kulturalną regionu.

Zarząd Województwa Małopolskiego organizuje coroczni konkurs **Kapliczka** dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach. Dotacja przyznana w ramach konkursu „Kapliczka” może być udzielona na pokrycie kosztów prac lub robót budowlanych przy kapliczkach będących zabytkami w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, położonych na terenie jednostki samorządu terytorialnego składającego wniosek. Dotacja na prace lub roboty budowlane przy kapliczce może finansować nakłady konieczne, obejmujące:

- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej, architektonicznej lub budowlanej, z zastrzeżeniem;
- osuszenie i wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- stabilizację konstrukcyjną;
- odtworzenie części składowych kapliczki;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalanie substancji kapliczki;
- uporządkowanie i zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia kapliczki;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonywania prac lub robót budowlanych przy kapliczce;
- wykonanie tabliczki pamiątkowej informującej o udzieleniu dotacji z budżetu Województwa Małopolskiego.

Ocena merytoryczna wniosków spełniających wymogi formalne dokonywana jest przez komisję powołaną w tym celu przez Zarząd Województwa Małopolskiego.

Przy formułowaniu opinii przez Komisję, przyjmuje się następujące kryteria oceny wniosków:

- znaczenie kapliczki dla dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznych, naukowej lub artystycznej
- wpis do rejestru zabytków województwa małopolskiego
- stan zachowania i stopień zagrożenia kapliczki
- posiadanie gminnego lub powiatowego programu opieki nad zabytkami;
- racjonalne uzasadnienie kosztów realizacji planowanych prac lub robót budowlanych;
- wysokość zaangażowania finansowego podmiotu występującego o dotację.

W ramach **Programu Kultura Bliska** organizowanego przez Fundację Wspomagania Wsi (www.witrynawiejska.org.pl) można zgłaszać projekty, których istotą jest troska o zasoby kultury lokalnej – chęć jej pielęgnowania, ocalenia lub odtworzenia, uczucie dbania o nią, a jednocześnie wykorzystywania jej w rozwoju gospodarczym gminy czy wsi. Za szczególne wartościowe uznawane są projekty integrujące społeczność danej miejscowości i angażujące różne pokolenia.

W konkursie mogą wziąć udział organizacje pozarządowe: stowarzyszenia, towarzystwa, fundacje, organizacje religijne, niepubliczne instytucje opiekuńczo-wychowawcze, komitety społeczne, organizacje młodzieżowe, świetlice wiejskie, organizacje kobiece, grupy odnowy wsi, a także rady sołeckie, gminne ośrodki kultury, biblioteki, szkoły i inne instytucje edukacyjne, parafialne, uniwersytety ludowe, niepubliczne placówki muzealne, ochotnicza straż pożarna, koła gospodyń wiejskich, amatorskie zespoły artystyczne i inne. Jedna organizacja może złożyć tylko jeden projekt. Organizacje – wnioskodawcy muszą mieć swoją siedzibę na terenie gminy, w której projekt będzie realizowany. Projekty dotyczące ochrony dziedzictwa kulturalnego powinny być realizowane w miejscowościach do 6 000 mieszkańców. Projekty dotyczące organizacji wydarzeń kulturalnych powinny być realizowane w miejscowościach do 10 000 mieszkańców.

10. Bibliografia

Dokumenty:

- T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982.
- O. Kazimierz Plebanek redemptorysta, *Szynwałd. 650 – lecie dziejów wsi i parafii*, Szynwałd 1994.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2012.
- Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013*. Ministerstwo Kultury.
- A. Niedojadło, G. Kubacki, *Dzieje Gminy Skrzyszów i okolice w zarysie*, Wyd. Gmina Skrzyszów, Skrzyszów – Tuchów 2009 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Łękawica Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr IV/37/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 lutego 2011 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Ładna Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr V/47/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 marca 2011 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Pogórska Wola Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr VI/61/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 maja 2011 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Szynwałd Gmina Skrzyszów*, uchwała Nr III/18/10 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 grudnia 2010 r.
- Plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Skrzyszów*, uchwała Nr III/17/10 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 30 grudnia 2010 r.
- M. Siedlik, *Dziedzictwo Skrzyszowa. Z dziejów wsi i zabytkowego Kościoła św. Stanisława Biskupa*, Gminne Centrum Kultury i Bibliotek w Skrzyszowie. Skrzyszów – Tuchów.
- Strategia rozwoju kraju 2007 – 2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2006.
- Strategia rozwoju województwa małopolskiego na lata 2011 – 2020*, uchwała Nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Skrzyszów na lata 2007 -2013*, uchwała Nr VI/46/07/ Rady Gminy Skrzyszów z dnia 25 czerwca 2007 r.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Tarnowskiego na lata 2011-2020, uchwała Nr XIII.84.2011 Rady Powiatu Tarnowskiego z dnia 15 listopada 2011 r.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Skrzyszów. uchwała IX/93/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 16 września 2011 r.

Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010 – 2013 przyjęty uchwałą Nr LIV/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 r.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Skrzyszów, uchwała Nr IX/94/11 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 16 września 2011 r.

Strony internetowe:

Urząd Gminy Skrzyszów (www.skrzyszow.pl)

SOKÓŁ Małopolskie Centrum Kultury (www.mcksokol.pl)

Województwo Małopolskie (www.malopolskie.pl)

Wrota Małopolski (www.malopolska.pl)

Kultura Ludowa (www.kulturaludowa.pl)